

prolećna ofanziva

Mobilizacija u Gorenjskom

U toku zime brojno stanje jedinica bilo se osetno smanjilo ne samo u Prešernovoj brigadi već i u ostalim jedinicama 9. korpusa. Pošto je komanda korpusa za proleće imala u planu obimne zadatke, bilo je odlučeno da se pristupi opštoj mobilizaciji svih za oružje sposobnih muškaraca.

Radi toga je Gradnikova brigada dobila zadatak da vrši mobilizaciju u Vipavskoj dolini i Krasu, Vojkova brigada u istočnom delu Slovenačkog primorja, na sektoru Žirija i u Dolomitima, a Prešernova brigada u severozapadnom delu Gorenjskog. Prešernova brigada je, pored toga, imala zadatak da izvodi sabotažne akcije duž železničke pruge Skofja Loka — Jesenice, kao i na elektrovodovima i da polaganjem mina nanosi gubitke neprijateljevim motorizovanim kolonama.¹⁰⁵

Pre nego što su jedinice krenule na zadatak, njihove komande su dobile sva potrebna uputstva o načinu izvođenja mobilizacije. Svaka komanda se nakon dolaska na određeni sektor morala povezati sa tamošnjim organima narodne vlasti, koji su već imali pripremljene spiskove sa imenima vojnih obveznika. Ako je selo bilo na oslobođenoj ili poluoslobođenoj teritoriji, obveznici su se odazivali već

¹⁰⁵ Zb. VI, knj. 10, dok. 195.

na pozive tih organa. Po one koji to ne bi učinili ili su se nalazili na teritoriji, koja je bila pod nadzorom okupatora, odlazile su patrole. Na osnovu lekarskog pregleda odlučivano je da li je vojni obveznik sposoban za vojsku.

Prešernova brigada, koja se krajem januara 1944. godine nalazila na sektoru Davče i Novaka, krenula je na izvršenje zadatka 2. februara. Četvrti bataljon sa dve čete uputio se prema Bohinju, a glavšina brigade prebacila se na Sv. Mohor odakle je upadala u dolinu Save.

Dva dana kasnije, noću 4/5. februara, 1. i 2. bataljon izvodili su mobilizaciju u Stražišću kod Kranja. Mobilizaciju je, u stvari, vršio 2. bataljon, dok je 1. bataljon bio u zasedi prema Kranju. Oba bataljona uspešno su obavila svoje zadatke. Neprijatelj u Kranju je dosta brzo primetio da se u Stražišću nešto dešava, pa je u tom pravcu uputio patrole. One su naišle na zasede 1. bataljona i posle kratkog sukoba bile odbijene. Zatim je neprijatelj otvorio vatru iz minobacača i uputio oklopna kola u pratnji pešadije. Naša zaseda je sačekala neprijatelja vatrom iz puškomitraljeza te ga ponovo prinudila na povlačenje. Posle ovoga Nemci su se zaustavili na mostu preko Save i odatle mitraljezima, automatskim topom i minobacačima gađali zasedu u Stražišću.

Te noći su naše jedinice u Stražišću i susednim selima mobilisale 71 vojnog obveznika, a iduće noći im se priključilo još 39 mladića iz Bitnja. Treće noći su došla na red sela Kropa, Dobrava, Lipnica, Ovsiše, Češnjica i još neka sela između Kranja i Radovljice.

U to vreme 4. bataljon je izvodio mobilizaciju u Bohinju. Zadatak je bio obavljen veoma uspešno, pa se bataljon nekoliko dana kasnije vratio preko Jelovice na Cerkljansko sa više od stotinu mobilisanih vojnih obveznika. Na taj način Prešernova brigada je samo u prvoj sedmici mobilisala 290 vojnih obveznika čime je njenoj komandi bilo omogućeno da ponovo formira 3. bataljon.

Međutim, mobilizacija time još nije bila završena. Bataljoni i čete i dalje su upadali u sela, koja su se nalazila pod okupatorovom kontrolom i odvodile obveznike u brda. Mobilizacija je samo naizgled bila prinudna, jer je velika većina vojnih obveznika sa unapred pripremljenom opremom sačekivala dolazak naših patrola i odmah kretala

sa njima. To je bilo potrebno zbog toga da neprijatelj ne bi kasnije izvodio represalije nad porodicama onih koji su odlazili u partizane.

Sredinom februara u mobilizaciju se uključio i novi 3. bataljon na teritoriji Bohinja. Bataljon je uspešno izvršio zadatak i 19. februara se vratio na Cerkljansko sa oko 80 vojnih obveznika.

Brigada se nije ograničila na izvođenje mobilizacije samo na desnoj obali Save, već su njeni bataljoni prelazili i na suprotnu obalu. To je bio težak i riskantan zadatak pošto je na tom putu trebalo preći železničku prugu i cestu Ljubljana — Škofja Loka — Kranj — Jesenice i dosta široku reku preko koje je vodilo više mostova, ali su se svi nalazili pod kontrolom neprijatelja.

Prvi i 2. bataljon pokušali su da se probiju na levu obalu Save već 19. februara noću, ali ih je u tome sprečio nemački oklopni voz, koji se zaustavio upravo tamo gde je trebalo preći železničku prugu. Četiri dana kasnije 1. i 2. bataljon pod zaštitom 4. bataljona uspeali su bez ikakve borbe da pređu prugu, cestu i Savu. Međutim, na levoj obali, u Vodicama, iznenada je došlo do susreta sa manjom neprijateljevom motorizovanom kolonom. Došlo je do borbe u kojoj su naši borci uništili jedna kola i zaplenili dva automata, a zatim se povukli u brda.

U toku sledeće noći jedinice su uspešno izvodile mobilizaciju, mada je češće dolazilo do sukoba sa neprijateljevim patrolama. Nove borce su upućivali na desnu obalu Save u pratnji jedne čete Gorenjskog odreda, koja je inače dejstvovala na ovom sektoru. Prvi i 2. bataljon zadržali su se na levoj obali Save do početka marta. U selima između Kranja i Kamnika mobilisali su skoro sve za oružje sposobne vojne obveznike, a zatim se vratili na desnu obalu Save. U toku desetodnevno boravka na ovom terenu mobilisano je preko 300 vojnih obveznika.

Pored 1. i 2. bataljona na levoj obali Save vršio je mobilizaciju i 4. bataljon, koji je prešao reku severnije od Kranja i posle uspešno izvršene mobilizacije na sektoru Tržiča noću 26/27. februara ponovo se vratio na svoj sektor. Iako je bataljon sa mnogim novim borcima bez većih poteškoća prešao reku i cestu, čini se da je prilikom prelaska železničke pruge bio primećen od neprijatelja u Pod-

nartu, pa je u poteru za njim krenula jedna jača grupa neprijateljevih vojnika. Bataljon se povukao prema selu Jamniku na padinama Jelovice.

Međutim, neprijateljeva komanda je upravo toga dana organizovala kaznenu ekspediciju protiv Jamnika, gde su se veoma često zadržavale partizanske jedinice. Tog jutra bile su u pravcu Jamnika upućene tri neprijateljeve kolone. Jedna se u toku noći popela na Jelovicu i posela položaje iznad Jamnika, kako bi našim jedinicama sprečila povlačenje na pošumljenu visoravan Jelovice. Druga je uz podršku minobacača i jednog topa nastupala iz Selške doline preko Dražgoša i Lajša, a treća se Jamniku približavala iz pravca Kroepe.

Dvadeset sedmog februara u Jamniku se nalazio štab Prešernove brigade kome se ujutro priključio i 4. bataljon sa nekoliko desetina novih boraca, koje je doveo sa leve obale Save. Čim je patrola koja je bila upućena u pravcu Kroepe otkrila neprijatelja, jedinice su odmah posele položaje. Naša komanda je veoma brzo shvatila neprijateljeve namere, pa je na ivicu Jelovice iznad sela uputila jednu četu 4. bataljona sa zadatkom da ostalim jedinicama osigura leđa i štiti njihovo povlačenje na Jelovicu. Međutim, ova četa na putu ka određenim položajima naišla je takođe na neprijatelja. Zato je odlučeno da se jedinice što brže povuku jednom skrivenom stazom, koja je na Jelovicu izvodila iznad Lajša i da se tim putem izvuku iz okruženja. To im je na kraju i uspelo.

Neprijatelj je bio u ubeđenju da se partizanske jedinice još uvek nalaze u selu, pa je po Jamniku otvorio žestoku vatru. U besu što mu se namere nisu ostvarile počeo je da se sveti stanovništvu. Njegovi vojnici su Jamnik najpre opljačkali, a zatim ga popalili. Kasnije se ustanovilo da je jedan meštalin bio nemački agent koji ih je redovno obavestavao o prisutnosti partizanskih jedinica. Međutim, u ovom napadu bila je spaljena i njegova kuća.¹⁰⁶

Jedinice Prešernove brigade su produžile mobilizaciju, ali sa slabim uspehom, s obzirom na to da na tom sektoru više nije bilo mlađih i za oružje sposobnih obveznika. Pored toga, jedinice su bile uglavnom već popunjene, a

¹⁰⁶ »Partizanski dnevnik« od 5. 3. 1944; Loški muzej, fase. II-D-19 (nemački letak).

komande su imale dosta posla oko raspoređivanja i uvežbavanja novih boraca. U toku šestonedeljne mobilizacije brigada je prikupila 600—700 boraca od kojih je veći deo bio raspoređen u njene jedinice, a ostatak upućen u razne pozadinske i ostale operativne jedinice 31. divizije.

Od 7. do 15. marta glavnina brigade se nalazila na sektoru Davča, Novaki, Robidnica i izvodila pripreme za nove akcije. Petnaestog marta iz Gorenje Vasi prema Leskovici uputila se jedna neprijateljska grupa od oko 75 vojnika sa kojom su se ispred Leskovice sukobili 3. i 4. bataljon. Neprijatelj je posle kraće borbe bio odbačen, a imao je oko desetak poginulih vojnika. U ovoj borbi je poginuo i politički komesar brigade.¹⁰⁷

Posle ovog okršaja brigada se zadržala na ovdašnjim položajima još dan-dva, a zatim se u okviru plana komande korpusa prebacila na novi sektor.¹⁰⁸

Borba na sektoru Idrije

Prolećnom ofanzivom komanda korpusa je imala nameru da spreči dalje širenje domobranskog uticaja i uslovljavanje novih domobranskih uporišta na širem sektoru Idrije. Posle ukidanja Dolomitskog odreda, na sektoru Dolomita počela su nicati domobranska uporišta jedno za drugim i za nekoliko meseci neprijatelj je nad tim područjem

¹⁰⁷ Posle smrti političkog komesara Ludvika Petelinška Crta njegovo je mesto zauzeo Davorin Ferligoj, a zamenik komesara je postao Petar Alfirević Pero. U martu je brigada dobila i novog načelnika štaba (Janko Prezelj Stane).

¹⁰⁸ Zb. VI, knj. 10, dok. 195; Zb. VI, knj. U, dok. 103; Zb. VI, knj. 12, dok. 13, 31, 82 i 134; IIRP, fase. 280-V (izveštaj štaba 9. korpusa od 26. 1. 1944); IIRP, fase. 226-III (izveštaj štaba 31. div. od 7. 3. 1944); IIRP, fase. 280-VI (nedeljni izveštaji štaba Preš. br. od 6. i 13. 2. 1944. i dnevni izveštaji štaba Preš. br. od 3. i 6. 2. 1944); IIRP, fase. 280-II (dnevni izveštaji štaba Preš. br. od 23, 25—29. 2. 1944, 1—15. 3. 1944); IIRP, n.a., fase. 7-1 (izveštaji žandarmerijskog odeljenja u Gorenjoj Vasi od 21. i 27. 2. 1944); IIRP, n.a., fase. 6-III (izveštaj žandarmerijskog odeljenja u Gorenjoj Vasi o borbi kod Leskovice od 16. 3. 1944); »Partizanski dnevnik« od 7, 27. i 28. 2. 1944, 5, 8. i 26. 3. 1944); Politički dnevnik; Obaveštajni dnevnik; Dnevnik Iva Svetine iz Bleda (u daljem tekstu Svetinov dnevnik); Rakušov dnevnik; Sećanja Karla Leskovca.

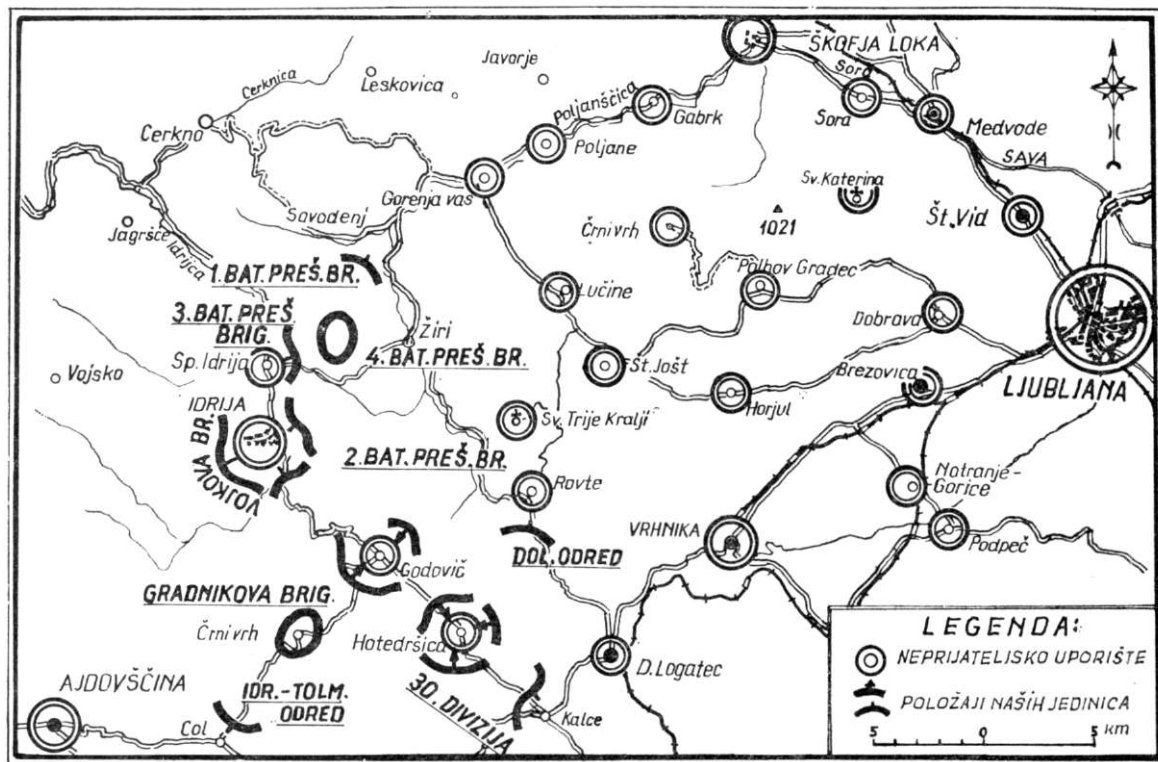
uspostavio potpunu kontrolu. Međutim, on je nastojao da pod svoj uticaj i kontrolu stavi i teritoriju na zapadnoj strani bivše jugoslovensko-italijanske granice, tj. sektor Idrije.

Komanda 9. korpusa je dosta brzo uvidela da je ukidanjem Dolomitskog odreda učinjena greška, pa je krajem januara 1944. godine formiran novi Dolomitski odred. Međutim, to je bilo učinjeno isuviše kasno. Odred nije mogao više da dejstvuje u samim Dolomitima, pa je s vremena na vreme sa sektora Hrušice i Pivke morao da vrši samo upade u unutrašnjost domobranske teritorije. Međutim, njegove snage nisu bile dovoljne da bi mogle da postignu odlučujuće rezultate.

Stoga je komanda korpusa odlučila da glavnim korpusnim snagama napadne i osvoji neka domobranska uporišta duž bivše jugoslovensko-italijanske granice i na taj način stvori sve potrebne uslove za produženje ofanzive i u unutrašnjosti Dolomita. Osvajanjem nemačkog uporišta u Godoviču i domobranskog uporišta u Hotedršici rešilo bi se i pitanje Idrije. Idrija je bila najisturenije neprijateljevo uporište na tom području i stoga i polazna baza za sve njegove ofanzivne akcije protiv oslobođene teritorije na sektoru Cerkna. U Idriji se tada nalazilo oko 1.100 neprijateljevih vojnika naoružanih, pored ostalog, i sa osam automatskih topova, tri topa većeg kalibra i osam teških minobacača. Od jedinica, koje su sačinjavale idrijski garnizon, najzapaženji je bio bataljon »Hajne« (»Heine«) sa jednom četom u četiri kilometra udaljenoj Spodnjoj Idriji. Taj bataljon je veoma često učestvovao u borbama sa jedinicama 9. korpusa i Prešernovom brigadom.

Idrija se nalazi u dubokoj klisuri reke Idrijce, pa ju je bilo lako blokirati. Međutim, zbog brojnog Garnizona¹ jake utvrđenosti nije se moglo računati na potpun uspeh u direktnom napadu. Međutim, osvajanjem Godoviča i Hotedršice, koji su se nalazili na jedinom putu kojim je idrijski garnizon snabdevan, prekinula bi se veza Idrije sa njenom pozadinom, pa se uporište ne bi moglo duže održati. Gubitkom Godoviča i Hotedršice neprijatelj bi se morao povući i iz Idrije i iz Spodnje Idrije.

Za napad na Hotedršicu bila je određena 30. divizija. Osvajanje Godoviča bilo je povereno Gradnikovoj brigadi

Borbe na sektoru Idrije

31. divizije. Ostale jedinice 31. divizije bile su određene kao osiguranja ka pravcima Idrija, Gorenja Vas, Sv. trije kralji, Rovte, a ostale snage 9. korpusa osiguravale su druge pravce (Logatec, Vipavska dolina).

Prešernova brigada je u sklopu ove operacije dobila zadatak da sa dva bataljona blokira neprijateljeve garnizone u Idriji i Spodnjoj Idriji sa istočne strane (na suprotnoj strani nalazile su se jedinice Vojkove brigade), sa jednim bataljonom da sprečava eventualnu neprijateljevu intervenciju iz pravca Gorenje Vasi, a jedan bataljon da drži u rezervi u Govejku, između Idrije i Žirija.

Napad na Godovič i Hotedršicu bio je određen za 18. mart u 5,30 časova, a dotle su na određenim položajima morale biti i sve ostale jedinice za osiguranje.

Prvi bataljon Prešernove brigade stigao je u toku noći i odmah pristupio postavljanju protivtenkovskih mina i maskiranju položaja.

Treći bataljon je poseo položaje na padinama iznad Spodnje Idrije. Sa njih je bila dobra preglednost, pa je bilo moguće pratiti kretanje neprijatelja. Na jednu patrolu, koja je krenula prema Idriji, bataljon je otvorio vatru. Iznenađeni neprijatelj je tom prilikom pretrpeo prve gubitke, a uništena su i jedna putnička kola. Nemci u Spodnjoj Idriji su se nakon prvog iznenađenja dosta brzo snašli, pa su odgovorili jakom vatrom iz mitraljeza, minobacača i jednog automatskog topa. U dva navrata su pokušali protivnapadima da potisnu 3. bataljon sa njegovih položaja, ali su bili odbijeni. Položaje bataljona su bombardovala 2 aviona, ali bez ikakvog uspeha.¹⁰⁹ Neprijatelj je zatim i po treći put krenuo u napad, ali ni ovog puta nije postigao nikakav uspeh.

Međutim, ipak se 3. bataljon uskoro zatim našao u veoma teškoj situaciji. Nemci, iz Idrije se u međuvremenu probila jedna jača grupa neprijateljskih vojnika i iznenada se pojavila za leđima 3. bataljonu. Jedinice bataljona su se neočekivano našle između dve vatre i u veoma teškoj situaciji. Povlačenje se moralo vršiti pod veoma nepovolj-

¹⁰⁹ U toku toga dana tri bombardera tipa »Hajkel« tri puta su bombardovali i Cerkno. Tom prilikom porušene su i popaljene mnoge kuće, a bilo je i ljudskih žrtava. Pored Cerkna bombardovana su još neka sela i pojedina imanja na tom sektoru.

nim uslovima. Bilo je poginulih i ranjenih. Ipak je bataljon uspeo da izbiye na neke visove pre neprijatelja i da ga kasnije protivnapadom odbaci u dolinu.

Drugi bataljon Prešernove brigade poseo je položaje duž puta koji se u vidu serpentina penje iz Idrije prema Godoviču. Njegov zadatak je bio da spreči intervenciju neprijatelja iz Idrije ka Godoviču. Isti zadatak je imao i 1. bataljon Vojkove brigade, čiji su se položaji nalazili na suprotnoj strani puta. Komanda 2. bataljona se, s obzirom na zemljišne mogućnosti, odlučila za borbeni poredak u dve linije, pa je jedan deo 3. čete ooslala na položaje pozadi glavnine bataljona. Odluka je bila pravilna, ali je ipak dovela do veoma teških posledica pošto borci u prvoj liniji nisu bili obavešteni da se njihovi drugovi nalaze na položajima iza njih.

Ujutro je iz Idrije prema Godoviču, praćen jednim oklopnim kolima, krenuo jedan kamion pun neprijateljskih vojnika. Kamion je već na prvoj okuci iznad Idrije pao u unakrsnu vatru boraca Vojkove i Prešernove brigade. Jedan deo vojnika je poginuo, a ostali su pod zaštitom oklopnih kola otvorili vatru na naše položaje. Uskoro im je iz Idrije stiglo i pojačanje pa je neprijatelj uz podršku artiljerijske i minobacačke vatre krenuo u napad. Bataljon Vojkove brigade se povukao. Neprijateljski vojnici su podišli položajima 2. bataljona Prešernove brigade. Borci iz prve linije svojom vatrom su uspešno zadržavali nastupanje neprijatelja i bilo bi, verovatno, sve u redu da se nisu javili vatrom i borci iz druge linije. Ovo je dovelo do nesporazuma. Borci iz prve linije mislili su da se neprijatelj već probio u njihovu pozadinu, pa su u priličnom neredu počeli da napuštaju svoje položaje i tako neprijatelju omogućili da se bez većih teškoća probije u Godovič.¹¹⁰

Gradnikova brigada je zato morala da odustane od daljih napada na tamošnji garnizon. Borcima je vrlo teško pala odluka o povlačenju, jer su do tada osvojili skoro sve zgrade i utvrđenja u Godoviču i bio je potreban samo jedan ili dva sata pa da postignu potpun uspeh.

¹¹⁰ Gubici nisu poznati, ali je mnogo boraca nestalo. Većina ih se vratila u svoje jedinice, dok su neki poginuli ili bili zarobljeni. Neki su iskoristili priliku i za povratak svojim kućama.

Jedinice 30. divizije su, međutim, produžile napade na Hotedršicu, udaljenu od Godoviča šest do sedam kilometara, i pored proboja neprijateljske borbene grupe u Godovič. Međutim, ni ovde nije bio postignut očekivani uspeh.

Čim je komanda korpusa uvidela da nema planiranih rezultata i da iz više pravaca kreću neprijatelju u pomoć jake kolone, odlučila je da se jedinice povuku, ali da pri povlačenju na putevima ostavljaju jake zasede sa zadatkom da dejstvuju po neprijateljevim kolonama sa namerom da mu se nanese što veći gubici.

Ovakva odluka se pokazala realnom i pravilnom. Već idućeg dana naše zasede su uspešno napadale neprijateljeve kolone. Jedinice Gradnikove brigade su zaustavile neprijatelja, koji je iz Idrije i Godoviča nastupao prema Crnom vrhu, a zatim izvršile protivnapad i odbacile ga natrag. Tom prilikom neprijatelj je imao osetne gubitke u živoj sili, a zaplenjen je i jedan automatski top.

Prešernova brigada u tim borbama nije učestvovala, jer je dobila zadatak da odmah krene u Ledine, a zatim preko Jagršča u Zadlog. Tako se završila prva faza borbi na sektoru Idrije.¹¹¹

Neprijateljeva ojačanja ostala su u Godoviču i Hotedršici dva-tri dana, a zatim su se povukla u prvobitne garnizone. Stanje na tom sektoru ponovo se normalizovalo. Komanda korpusa je stoga odlučila da 30. divizija produži

¹¹¹ Zb. VI, knj. 12, dok. 22, 23, 28, 34 i 82; HRP, fase. 22-1 (dopis štaba 9. korpusa od 23. 1. 1944); IIRP, fase. 226-III (zapovest štaba 31. div. od 14. 3. 1944); RSUP, VOS-1-89 a (relacija štaba 31. div. od 16. 4. 1944); Gorenjski muzej, fase. 8—29 (dnevni izveštaj štaba Preš. br. od 18. 3. 1944); IIRP, fase. 280-II (dnevni izveštaj štaba Preš. br. od 18—21. 3. 1944); IIRP, d.a. (Domobranski arhiv), fase. 281-1 (dnevni izveštaj slovenačkog domobranstva za 18. 3. 1944); IIRP, d.a., fase 283 (izveštaj organizacionog štaba slov. domobranstva od 21. 3. 1944); Obaveštajni dnevnik; Politički dnevnik; Rakušov dnevnik; Svetinov dnevnik; »Partizanski dnevnik« od 19. i 20. 3. 1944); SUB NOR Slovenije (sečanja Franca Leskovca, Miloša Sove i Antona Tomazina).

napad na Hotedršicu. Gradnikova brigada dobila je zadatak da blokira Godovič i onemogućiti ovdašnjoj posadi intervenciju i pomoć domobranima u Hotedršici. Isti zadatak je dobila i Vojkova brigada prema garnizonu u Idriji i Spodnjoj Idriji. Prešernova brigada sa 3 bataljona ostala je u divizijskoj rezervi na sektoru Veharše, Dolenje Dole, Gorenje Dole. Četvrti bataljon je držao položaje na sektoru Trata, Medveđe brdo u blizini uporišta u Rovtama.

Napad na Hotedršicu je trebao da otpočne 22. marta u deset časova noću. Prešernova brigada krenula je iz Zadolga u toku dana i padom mraka prešla put Idrija — Godovič — Hotedršica — Logatec.

Dok je brigada bila u pokretu došlo je do iznenadne promene situacije, koja je uticala na novu odluku komande korpusa. Napad na Hotedršicu bio je odložen, a jedinicama je naređeno da ostanu na dostignutim položajima. Iz Ljubljane je, naime, putem Vrhnika — Logatec krenula jaka nemačko-domobranska kolona u pratnji četiri tenka.¹¹² Kurir koji je nosio novu zapovest 31. divizije za Prešernovu brigadu nije stigao na vreme i brigada je produžila pokret preko puta Idrija — Logatec prema Rovtama. Kasnije se pretpostavljalo da je neprijatelj uspeo da zarobi kurira sa poštom za brigadu i da je tako njegova komanda saznala raspored i zadatke, kako Prešernove brigade, tako i ostalih jedinica.¹¹³

Brigada je u toku noći posela unapred određene položaje (1. bataljon u Veharšama, 2. bataljon u Trati, 3. bataljon u Dolenjim Dolama i 4. bataljon u Gorenjim Dolama). Njene patrole su uzaludno tražile ispred Rovti vezu sa jedinicama 30. divizije kojih tamo, na osnovu izmenjenih naređenja, više nije bilo. Komanda 2. bataljona je zato preduzela posebne mere predostrožnosti i dobro se osigurala patrolama i zasedama.

Tako se Prešernova brigada našla sama na istočnoj strani puta Idrija — Logatec okružena nemačko-domobranskim uporištima Idrija, Godovič, Hotedršica i Rovte, dok su se ostale jedinice nalazile na suprotnoj strani puta.

¹¹² IIRP, d.a., fase. 281-1 (dnevni izveštaj slov. domobranstva za 25. 3. 1944).

¹¹³ IIRP, d.a., fase. 281-1 (dnevni izveštaj slov. domobranstva od 23. 3. 1944).

Rano izjutra došlo je do prvog sukoba između 2. bataljona i neprijatelja koji je nastupao iz uporišta u Rovtama. Bataljon je uskoro bio napadnut i iz pravca Hote-dršice. On se našao u opasnosti da bude okružen, pa je otpočeo povlačenje. Jednim delom se povukao prema Vrsniku, a drugi deo se priključio jedinicama 1. bataljona u Veharšama.

Uskoro je neprijatelj napao i 1. bataljon. Nemačka kolona, koju su vodila dva domobrana,¹¹⁴ krenula je iz Godoviča. Bataljon je neprijatelju davao otpor punih 5 časova, a kada su mu stigla pojačanja iz Rovti i ostalih domobranskih uporišta u Dolomitima, bataljon se povukao. Povlačio se organizovano prema Gorenjim Dolama gde su bili položaji 4. bataljona. Uskoro je i ovaj bataljon bio uvučen u borbu. On se branio sve dok mu neprijatelj nije izbio iza leđa, a zatim se povukao u Dolenje Dole gde se nalazio 3. bataljon.

Borbe sa neprijateljem su se produžile do noći kada je brigada pokušala da se probije nazad preko puta Idrija — Godovič u Zadlog. Međutim, to joj nije uspelo pošto su duž puta već bile postavljene jake neprijateljeve zasede. Zato je kolona skrenula prema Ledinama da bi Idriju obišla sa istočne strane. Mada je brigada kod Razpotja morala da vodi borbu sa zasedom, koju je neprijatelj i tamo imao, ipak je posle veoma zamornog marša preko Jagršča 27. marta uspela da se sretno vrati u Zadlog.¹¹⁵

U međuvremenu, dok je brigada bila na maršu za Zadlog, neprijatelj je na prostoru Crni vrh iznad Idrije, Col, Otlica počeo veću ofanzivnu akciju sa snagama 188. rezervne brdske divizije, kraškog policijskog bataljona i 3. bataljona 15. SS policijskog puka.¹¹⁶ Međutim, njegova ak-

¹¹⁴ IIRP, d.a., fase. 281-1 (dnevni izveštaj org. štaba slov. domobranstva za 25. 3. 1944).

¹¹⁵ Zb. VI, knj. 12, dok. 47, 52, 56 i 82; RSUP, VOS 1—89 a (relacija štaba 31. div. od 16. 4. 1944); IIRP, fase. 280-II (dnevni izveštaj štaba Preš. br. od 23.-27. 3. 1944); IIRP, d.a., fase. 281-1 (dnevni izveštaj org. štaba slov. domobranstva za 22, 23. i 25. 3. 1944. i za 6. 4. 1944); IIRP, d.a., fase. 283 (izveštaj org. štaba slov. domobranstva od 27. 3. 1944); »Partizanski dnevnik« od 3. 4. 1944; Politički dnevnik.

¹¹⁶ Rezervna brdska divizija stigla je u Slovenačko primorje i u Istru u proleće 1944. godine. Štab njenog 136. puka se razmestio

cija je pretrpela neuspeh, s obzirom na to da na tom prostoru više nije bilo naših snaga. One su se, naime, povukle prema Trnovskoj šumi.

Komanda korpusa se ponovo odlučila za napad na Spodnju Idriju sa namerom da je osvoji. Glavni zadatak su izvršavale jedinice 30. divizije, a ostale jedinice su blokirale susedna uporišta. Za blokadu garnizona u Idriji bile su određene Gradnikova i Vojkova brigada. Zadatak Prešernove brigade bio je da sa dva bataljona blokira Godovič, sa jednim da uspostavi zasedu između Godoviča i Hotedršice, a jedan da zadrži u rezervi na sektoru Predgriža. Jedinicama je bilo naređeno da predviđene položaje posednu 1. aprila do devet časova uveče.

Međutim, ni ovaj napad na Spodnju Idriju nije uspeo. Danju se, zbog klisure u kojoj se nalazila Spodnja Idrija i opasnosti da se neprijatelj pojavi iza leđa, ovo uporište nije moglo napadati. Noću, međutim, nismo mogli imati efikasnu podršku naše artiljerije. Ipak su borci Bazovičke brigade u drugoj noći napada bili već na domaku uspeha kada su uspeali da zauzmu vis sa crkvom i tom prilikom su, pored ostalog oružja, zaplenili i dva topa. Izgledalo je da je još samo pitanje vremena kada će da padne i poslednje neprijateljevo uporište koje se nalazilo ispod same crkve. Ali upravo u tom odlučujućem momentu u grupu naših boraca iznenada je pala teška mina, kojom prilikom su poginula četiri borca a četrnaestorica je ranjeno. Neprijatelj je iskoristio pometnju, prešao u protivnapad i ponovo zauzeo vis sa crkvom. Prilika za potpunu pobedu bila je time nepovratno izgubljena.

Prešernova brigada je 1. aprila u večernjim časovima blokirala Godovič: 1. bataljon sa zapadne, a 3. bataljon sa istočne strane, 3. bataljon je poseo položaje ispred Hotedršice, a 2. bataljon se nalazio u rezervi između Godoviča i Predgriža.

Drugi april je prošao bez većih okršaja. Borbe su uzele većeg maha tek 3. aprila. Prepodne je 1. bataljon imao manji sukob sa neprijateljevom izviđačkom patrolom, koju

u Općinama iznad Trsta, štab 137. puka u Škofijama, štab 138. puka u Rijeci i štab 139. puka (u sastavu tog puka bio je i bataljon »Hajne« iz Idrije) u Postojni. Treći bataljon 15. SS policijskog puka se nalazio u Općinama iznad Trsta.

je odbacio prema Godoviču i tom prilikom ubio dva neprijateljska vojnika. Do teških borbi je došlo tek popodne, kada je iz Idrije prema Godoviču krenula jedna neprijateljeva kolona od 11 kamiona sa 300—400 nemačkih vojnika i dva tenka. Kamioni su uskoro naišli na mine i vatru boraca Gradnikove brigade, koji su bili u zasedi. Tom prilikom su uništena dva vozila, a poginula su 23 neprijateljeva vojnika. Zahvaljujući nadmoćnosti, neprijatelj je posle tročasovne borbe uspeo da se probije do Godoviča i otuda produži napad na 1. i 4. bataljon Prešernove brigade.

Prvi njegov napad bio je odbijen, ali dva sata kasnije usledio je drugi, još žešći. Uz podršku teških minobacača neprijatelj je uspeo da osvoji dominantni vis Jelenšek, čime je prinudio 1. i 4. bataljon na povlačenje. Dok se 1. bataljon povlačio prema Veharšama, 4. bataljon je branio svoje položaje do noći.

Mada bataljoni nisu uspeli da odbrane svoje položaje, borci su se borili vešto i hrabro i imali male sopstvene gubitke (za jednog borca je utvrđeno da je poginuo, dok ih je nestalo dvanaest, ali su se neki od njih kasnije ponovo vratili u svoje jedinice). Neprijatelj je pretrpeo osetne gubitke. Na njegovoj strani je poeinulo ili bilo ranjeno oko tridesetak vojnika, a prema nekim podacima¹¹⁷ bilo ih je čak 38 poginulih i 60 ranjenih.

Komanda korpusa je uvidela da usled gubitaka u Spodnjoj Idriji¹¹⁸ i prodora neprijatelja u Godovič njeni planovi neće biti ostvareni, pa je odlučila da se jedinice privremeno povuku i izvrše širu blokadu tih garnizona.

Tako se završila dvonedeljna ofanziva 9. korpusa na sektoru Idrije. Pokazalo se da njeni ciljevi nisu mogli biti ostvareni, pre svega, zbog nedovoljnog iskustva komandnog kadra i boraca i slabe saradnje između jedinica.

Takva opšta konstatacija važi i za Prešernovu brigadu, koja je u toku zime ustupila veći deo starešinskog kadra drugim jedinicama 31. divizije i 9. korpusa. U brojčanom pogledu brigada je posle mobilizacije bila dosta jaka, ali

¹¹⁷ IIRP, fase. 280-11 (dnevni izveštaj štaba Preš. br. od 3. 4. 1944), IIRP, fase. 226-III (vojni izveštaj štaba 31. div. od 7. 5. 1944).

¹¹⁸ U toku trodnevnih borbi za Spodnju Idriju poginulo je ili je bilo ranjeno oko 70 boraca.

u njenom sastavu su se nalazili novi i potpuno neiskusni borci. U prvim okršajima mnogi od njih nisu izdržali pa su napuštali položaje. Jedinice su se u teškim situacijama i prilikom povlačenja veoma brzo osipale.¹¹⁹ Bilo je boraca koji su tražili spas i kod neprijatelja.¹²⁰ U takvim prilikama komandirima i komesarima bilo je zaista teško da komanduju svojim jedinicama i izvode postavljene zadatke.

Međutim, borbe na sektoru Idrije bile su za naše jedinice i nove borce odlična škola za sticanje borbenog iskustva i znanja. Stoga nije ni najmanje slučajno što su borbe u drugom delu operacije bile mnogo uspešnije, bez osipanja jedinica i sa manjim sopstvenim gubicima.¹²¹

Rušenje železničke pruge Ljubljana — Postojna — Trst

Partizanskoj ofanzivi na Idriju i susedne neprijateljeve garnizone usledila je protivakcija. Neprijatelj je preduzeo 12-dnevnu ofanzivu (11—23. aprila) protiv oslobođene teritorije na širem području Cerčna. Osnovni cilj ofanzive je bio traženje partizanskih skladišta, radionica i bolnica i pljačkanje stanovništva. Neprijatelj je na taj

¹¹⁸ Samo u toku borbi koje su se vodile 18. marta iz 2. bataljona je nestalo 66 boraca, a mnogo nestalih je bilo i u 3. bataljonu. Većina ih se u toku narednih dana vratila u svoje jedinice. Iz izveštaja štaba 31. divizije od 16. 4. 1944 (RSUP, VOS 1—89 a) može se zaključiti da je posle prvih šest dana borbi (od 18. do 24. 3. 1944) u Prešernovoj brigadi poginulo 12, bilo ranjeno 13 i nestalo 54 boraca, a da su u istom periodu u borbama sa jedinicama Prešernove brigade poginula 54 neprijateljeva vojnika.

¹²⁰ Iz domobranskog izveštaja za 4. 4. 1944 (IIRP, d.a., fase. 283-1) viai se aa su se 1. aprila u domobranskom uporištu u Hotedršici javila dva nova borca iz Prešernove brigade. Tri borca, koji su bili na putu ka neprijatelju, uhvaćeni su 3. 4. 1944. i osuđeni na smrt zbog dezerterstva.

¹²¹ Zb. VI, knj. 12, dok. 72, 76, 82, 84, 92, 120, 144 i 145; IIRP, fase. 276-II (64-dnevni part, izveštaji 31. div. od 3. 4. 1944, 16. 4. 1944. i 2. 5. 1944); IIRP, fase. 226-III (vojni dopis 31. div. od 7. 5. 1944); IIRP, fase. 280-II i Gorenjski muzej, fase. 8—29 (dnevni izveštaji Preš. br. za 26, 28—31. 3. 1944. i 1—3. 4. 1944); RSUP, VOS 1—89 (vojni dopis Preš. br. od 31. 3. 1944); IIRP, d.a., fase. 283 (izveštaji org. štaba slov. domobranstva od 31. 3. 1944. i za 4. 4. 1944); Politički dnevnik; SUB NOR Slovenije (sećanja Viljema Kranjca).

način hteo da uništi ili bar dezorganizuje partizansku pozadinsku bazu.

Prešernova brigada u Zalogu kod Crnog vrha našla se van područja koje je bilo obuhvaćeno neprijateljevom ofanzivom. Zato tih dana nije imala veće okršaje sem borbi sa neprijateljevim kolonama na putu Logatec — Idrija. Ovim putem brigada je neprijatelju nanosila ozbiljne gubitke i ometala izvođenje njegove ofanzive protiv oslobođene teritorije.

Neprijateljeva ofanziva je još bila u toku kada se komanda 9. korpusa odlučila da napadne železničku prugu Ljubljana — Postojna — Trst. To je bila jedna od glavnih arterija, koja je povezivala nemački front u Italiji sa njegovom dubljom pozadinom.

Naše su se jedinice svestrano pripremale za ovaj zadatak. U toku borbi za Idriju ustanovljeno je da tadašnja organizacija brigada više ne odgovara, da se ne oseća dovoljan uticaj nižih starešina u borbi i da je slabo iskorišćeno naoružanje. Komanda korpusa je zato resila da se brigade reorganizuju i da pređu na novu formaciju.

Do tada se često dešavalo da se borci bez prave potrebe premeštaju iz jedne u drugu jedinicu, sa jednog na drugo oružje. Sada se insistiralo na tome da svaki borac dobije svoju specijalnost, da postane stručnjak za svoje oružje i da zna svoje mesto i zadatke u borbi.

To je bilo nužno i zbog toga što su se u toku poslednjih meseci oprema i naoružanje naših jedinica upotpunili. Pored naoružanja koje je za sobom ostavila italijanska vojska prilikom kapitulacije ili koje je bilo zaplenjeno u borbama sa neprijateljem, naše jedinice su bile opremljene i najraznovrsnijim naoružanjem i opremom koju su u okviru programa savezničke pomoći našoj Narodnooslobodilačkoj vojsci bačali engleski avioni padobranima na oslobođenu teritoriju.¹²² Na taj način su se puškama jugoslo-

¹²² Samo u prvoj polovini aprila 1944. godine, 9. korpus je na taj način dobio jedan protivtenkovski top, dva puškomitraljeza, četrnaest protivtenkovskih pušaka, 800 mina, više od tri tone eksploziva itd. (14-dnevni operativni izveštaj štaba 9. korpusa od 14. 4. 1944 — IIRP, fase. 224-1).

venskog, austrijskog, nemačkog i italijanskog porekla priključile engleske puške, a zbrojevka, bredama i šarčima engleski brenovi. Saveznička pomoć je obuhvatila i isporuke ručnih granata u kojima su naši borci veoma oskudevali.

Međutim, oskudevalo se u težem, a naročito u protivtenkovskom naoružanju. Od teških mitraljeza najviše je bilo italijanskih bređa. Brigade su imale po jedan ili više teških minobacača, ali je nedostajalo mina.

Od naročitog značaja su bile savezničke pošiljke protivtenkovskih sredstava i eksploziva (tzv. plastika). Pored protivtenkovskih mina, naše borce najviše su obradovale protivtenkovske puške pomoću kojih su mogli uspešno da se suprotstave ne samo neprijateljevim oklopnim vozilima već i bunkerima i ostalim utvrđenjima.

Saveznici su jedinicama 9. korpusa pomogli i u eksplozivu, koji je bio upotrebljen za rušenje železničkih pruga, raznih objekata i utvrđenja, zatim ostalim minerskim sredstvima, sredstvima za vezu (radio-stanice, telefonski aparati, kablovi, signalne lampe itd.), odećom i obućom, a u naročito teškim situacijama i hranom. Sve je to trebalo podeliti jedinicama i zato njihovu organizacionu strukturu prilagoditi novim uslovima.

Novom formacijom bilo je predviđeno da svako odeljenje ima po osam boraca naoružanih puškama i jednim puškomitraljezom. U vodu su bila dva odeljenja, a vodom su komandovali vodnik i politički delegat.

Četa je imala dva voda sa ukupno četiri odeljenja. Tri odeljenja su bila naoružana, pored pušaka, puškomitraljezima, a četvrto i lakim minobacačima. U komandi čete bili su komandir, politički komesar i njihovi zamenici. U četi je bilo ukupno po 49 ljudi.

Bataljon su sačinjavali štab (24 čoveka), dve čete (98 ljudi), mitraljeski vod (22—26 ljudi) i inženjerijski vod (30 ljudi). U bataljonu je ukupno bilo 174—178 ljudi. Mitraljeski vod je imao dva odeljenja, u svakom po jedan teški mitraljez, a inženjerijski vod tri odeljenja: protivoklopno (sa protivtenkovskim puškama), minersko i pionirsko.

Brigada je imala tri bataljona (522—526 ljudi), prateću četu (33 čoveka), inženjerijski vod (33 čoveka), vod za

vezu (19 ljudi) i štab brigade. Čitava brigada je imala 629—641 ljudi. U pratećoj četi bila su dva teška minobacača 81 ili 82 mm. Inženjerijski vod je imao minersko i pionirsko odeljenje, a vod za vezu telefonsko, bežično i signalno odeljenje. U štabu brigade, pored raznih odseka, nalazio se pomoćni deo, dok su komandu brigade sačinjavali komandant, politički komesar, načelnik štaba, zamenik komandanta i pomoćnik političkog komesara.

Nova formacija je, nesumnjivo, pozitivno uticala na borbenu efikasnost Prešernove brigade. To se moglo, uostalom, videti i prema rezultatima postignutim prilikom napada na železničku prugu Ljubljana — Postojna — Trst.¹²³

*

U neposrednom napadu na prugu, prema odluci komande korpusa, učestvovala su jedinice 30. divizije i Dolomitskog odreda (na levom krilu, na odseku Logatec — Rakek), čitava 31. divizija (u centru, na odseku Rakek — Košana) i jedinice Južnoprimorskog odreda (na desnom krilu, od Košane prema Trstu).

Prešernova brigada je dobila zadatak da 19. aprila noću blokira neprijateljeve garnizone duž pruge Postojna — Košana i da prugu poruši na što više mesta. Levo od nje isti zadatak je imala i Gradnikova brigada, a desno Južnoprimorski odred. Zadatak Vojkove brigade je bio da jedinicama duž pruge obezbeđuje leđa zatvarajući puteve koji vode iz pravca Postojna, Trst i Ajdovščina.

Zadatak Prešernove brigade, u poređenju sa zadacima ostalih jedinica, bio je najteži. Na njenom odseku se nalazilo nekoliko jakih neprijateljevih garnizona, koje je trebalo blokirati i sprečiti njihovu intervenciju. To se odnosi, pre svega, na garnizon u Postojni, gde se nalazila i komanda nemačkog 139. rezervnog puka sa ukupno 860 vojnika, četiri haubice i dva protivtenkovska topa, Prestra-

¹²³ Zb. VI, knj. 12, dok. 120; IIRP, fase. 280 a-IV (izveštaj štaba 9. korpusa od 8. 4. 1944); IIRP, fase. 224-1 (14-dnevni oper. izveštaji štaba 9. korpusa od 14. i 27. 4. 1944); IIRP, fase. 226-III (izveštaj štaba 31. divizije od 7. 5. 1944); Između Triglava i Trsta, str. 209—212; Klinarova hronika.

nek (sa 450 ljudi i četiri topa) i Št. Peter (sadašnja Pivka) sa oko 400 ljudi. Dosta jako uporište se nalazilo i u Sežani (oko 250 ljudi), dok su garnizoni na levom krilu (Rakek, Planina, Logatec), sudeći prema obaveštajnim podacima, bili dosta slabi. Pored ovoga, neprijatelj je imao manje posade u uporištima i bunkerima kod mostova i drugih značajnijih objekata duž pruge.

Treći bataljon Prešernove brigade nalazio se na levom krilu borbenog rasporeda svoje brigade, rušio prugu i vršio miniranje na odseku Postojna — St. Peter. Iako je neprijatelj pokušavao da spreči ovu akciju, to mu nije pošlo za rukom.

Prvi bataljon se nalazio u centru borbenog rasporeda brigade sa zadatkom da blokira neprijatelja u Prestranku. Zbog toga su minirani i putevi koji vode iz Prestranka prema Postojni i St. Petru. Neprijatelj nije vršio ispade, već se ograničio samo na minobacačku vatru.

Drugi bataljon, sa kojim je bio i komandant brigade, dobio je zadatak da ruši prugu na odseku St. Peter — Košana i da blokira neprijateljev garnizon u Košani. Neprijatelj u Košani je bio dosta aktivan i u više navrata pokušavao da se probije iz uporišta, ali mu to, zahvaljujući snažnom otporu jedinica u zasedi, nije uspelo. Neprijateljev garnizon u St. Petru ostao je miran uprkos jakim i čestim detonacijama, koje su se čule sa pruge na dužini od nekoliko desetina kilometara i zato naša zaseda, koja se nalazila na položajima ispred St. Petra, nije imala težak posao. Svi ostali delovi 2. bataljona bili su zauzeti miniranjem pruge i svih značajnijih objekata duž nje.

U zoru su se jedinice Prešernove brigade povukle sa pruge u svoja predaništa, gde su komande bataljona podnosile komandi brigade izveštaje o postignutim rezultatima. Međutim, komanda brigade nije bila zadovoljna rezultatima rada 3. bataljona. Zato je on dobio dopunski zadatak da se sledeće noći ponovo spusti na prugu i obavi ono što je, po mišljenju komande brigade, propustio u toku prve noći napada. Čim je pao prvi mrak, 3. bataljon je krenuo prema pruzi, ali nije mogao da izvrši zadatak pošto su neprijateljeve jedinice već popravljale prugu i oštećena postrojenja.

Konačna ocena je da je napad na prugu Ljubljana — Trst bio uspešan, ali da nije bilo pravih rezultata. Naime, jedinice 9. korpusa su prugu prekinule na mnogim mestima (samo jedinice Prešernove brigade na oko 250 mesta), ali s obzirom na to da nisu uništile ni jedan značajniji objekat (most, vijadukt i si.) i da je neprijatelj odmah poslao na prugu već pripremljene i izvežbane ekipe za opravku saobraćaj je uspostavljen već nakon dva dana.

*

Posle napada na prugu Gradnikova brigada se vratila u Otlicu, a Prešernova i Vojkova brigada su i dalje ostale na sektoru Postojne. Prešernova brigada se razmestila u Bukovju, dok je Vojkova brigada posela položaje ispred Smihela. U pravcu Postojne i prema putu Postojna — Razdrto upućivane su patrola, jer se očekivala neprijateljeva protivakcija. Prva dva dana se nije desilo ništa naročito. Do prvog sukoba došlo je 22. aprila kada je u pravcu Smihela kod naselja Pri Fari opažen neprijatelj jačine oko 150 vojnika. Brigada je prihvatila borbu i zadržala neprijatelja do dolaska 2. bataljona Prešernove brigade. Udarom u desni bok neprijatelj je poteran prema rečici Nanošca. Međutim, nije mogao preko mosta, jer se ovaj nalazio pod vatrom teških mitraljeza 2. bataljona Prešernove brigade. Pri pokušaju da pregaze rečicu mnogi su se udavili. Tom prilikom poginulo je 36 nemačkih vojnika.

Po svemu sudeći, zadatak ove nemačke jedinice je bio nasilno izviđanje naših položaja ili uvod u napad, koji je neprijateljeva komanda planirala za 23. april. Toga dana iz Postojne je krenula jedinica od oko 800 neprijateljevih vojnika. Na putu prema Hraščama jedan deo nemačkih snaga sa tri topa i dva minobacača se zaustavio i ovde uspostavio vatrene položaje. Glavnina kolone krenula je udesno, prema naselju Pri Fari i posle žestoke borbe odbacila sa tamošnjih položaja borbenu obezbeđenje Vojkove brigade. Zatim je uz jaku podršku artiljerije i minobacača produžila prema glavnim položajima Vojkove brigade ispred Smihela. Međutim, borci Vojkove brigade su se žilavo branili tako da se neprijatelj posle sedmočasovne borbe morao povući, a da nije postigao nikakav uspeh.

Jedinice Prešernove brigade su se tom prilikom nalazile na položajima na levom krilu Vojkove brigade ispred Bukovja, ali nisu stupale u borbu.

Posle tog poraza, u kome je neprijatelj imao tridesetak poginulih vojnika, stanje na tom sektoru se ponovo normalizovalo i neprijatelj više nije vršio ispade iz garnizona. U međuvremenu su i Prešernova i Vojkova brigada dobile nov zadatak, pa su 24. aprila krenule na Otlicu, gde se već nalazila Gradnikova brigada.¹²⁴

¹²⁴ Zb. VI, knj. 12, dok. 124; IIRP, fase. 226-III (15-dnevni izveštaj štaba 31. divizije od 7. 5. 1944); SUB NOR Slovenije (sećanja Miloša Sove).